

Гонта Дарина Сергіївна
студентка,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
honta_daryna@ukr.net

Прощаликіна Аліна Миколаївна
к.е.н., доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: alina1026@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

***Анотація.** Розкрито причини безробіття в Україні. Проаналізовано динаміку та вплив безробіття на процес відтворення в Україні. Визначено вплив рівня безробіття на рівень ВВП. Доведено, що безробіття викликає цілий ряд наслідків економічного, політичного та соціально-психологічного характеру. Головними негативними наслідками є неповне використання ресурсного потенціалу країни та недовиробництво ВВП, зниження життєвого рівня населення та поступова втрата трудового потенціалу країни. Виявлені особливості взаємозв'язку між інфляцією і безробіттям в Україні. Визначено наслідки безробіття на відтворувальний процес. Обґрунтовано необхідність використання активної політики зайнятості, що дозволить скоротити витрати на виплати матеріальної допомоги безробітним та спрямувати вивільнені кошти на підвищення їх кваліфікації, що дасть змогу підвищити рівень продуктивності праці в Україні.*

***Ключові слова:** безробіття; відтворення; валовий внутрішній продукт; інфляція; фрикційне безробіття; циклічне безробіття; зайнятість; економічне зростання.*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших довгострокових цілей будь-якої держави є підтримання темпів економічного зростання на оптимальному рівні. Саме для цього необхідно впроваджувати різноманітні заходи економічної політики з урахуванням факторів, що здійснюють на нього як позитивний, так і негативний вплив. Одним із негативних чинників є зростання рівня безробіття в країні. Внаслідок того, що останнім часом розвиток економіки України характеризується кризовими тенденціями та зменшенням обсягів виробництва ВВП, важливою проблемою залишається кількісна оцінка впливу рівня безробіття на скорочення обсягів його виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення частини нерозв'язаної раніше проблеми. Природу безробіття та його вплив на відтворувальний процес в державі здійснювали такі зарубіжні вчені, як Дж. Кейнс, А. Оукен, У. Філіпс, М. Фрідмен, Ф. Хайек та інші. Серед вітчизняних вчених дослідження причин і наслідків безробіття здійснювали В. Вороніна, В. Галаганов, І. Кочума, Е. Лібанова, Т. Соколова та інші. Незважаючи на значну розробленість проблематики безробіття, слід визнати, що поява нових факторів, що обумовлюють зростання рівня безробіття та його негативних наслідків на процес відтворення, вимагає поглиблення дослідження, систематизації форм і наслідків безробіття.

Мета дослідження полягає в розкритті суперечливих наслідків безробіття на процес відтворення в Україні.

Викладення основного матеріалу. Особливістю ринку праці в Україні за останні роки є дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. За даними Державної служби зайнятості України чисельність зареєстрованих безробітних та кількість наявних вакансій не співпадає (табл. 1). За останні сім років найбільшою ця різниця була в 2015-2016 р.р. та становила 476,9 і 459,5 осіб відповідно. Саме в цей період чисельність безробітних була найвищою й спостерігалось стрімке скорочення кількості наявних вакансій (на 1 вакансію у 2015 році припадало 14 осіб, а в 2016 – 15).

Таблиця 1

Динаміка співвідношення чисельності зареєстрованих безробітних та кількості наявних вакансій в Україні станом на січень 2012-2018 р.р.

Рік	Чисельність зареєстрованих безробітних тис. ос.	Кількість наявних вакансій, тис. од.	Абсолютне відхилення (+/-)	Навантаження безробітних на 1 вакансію, ос.
2012	482,8	59,3	422,9	8
2013	506,8	48,5	458,3	10
2014	487,8	47,5	440,3	10
2015	512,2	35,3	476,9	14
2016	490,8	31,3	459,5	15
2017	390,8	36,0	354,8	11
2018	354,4	50,4	304,0	7

Дані за 2012-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015-2017 рік – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Складено авторами за даними [1]

Це зумовлено негативними економічними та політичними чинниками (спад виробництва, військові дії в східних областях та окупація АР Крим тощо), коли почалося масове скорочення працівників та, відповідно, зниження самого попиту на працю. Проте в останні два роки ситуація покращилась, адже станом на січень 2018 року кількість наявних вакансій у порівнянні з 2016 роком зросла на 19,1% та була вищою, ніж у 2013 році на 1,9%, що говорить про стабілізацію попиту на трудові ресурси впродовж останніх двох років.

Також станом на початок 2018 року чисельність зареєстрованих безробітних хоч і зменшилась на 36,4 тис. осіб порівняно з показниками 2017 року, проте все ще залишилась на високому рівні порівняно із кількістю вакансій, які були запропоновані роботодавцями за цей самий період. Тобто наразі можна говорити про позитивну тенденцію на ринку праці, адже ця різниця поступово скорочується – у 2018 році на одну вакансію припадає 7 осіб, що на одну більше, ніж у 2012 році.

Останнім часом все актуальнішою проблемою для вітчизняного ринку праці стає зростання рівня молодіжного безробіття, оскільки за даними Державної служби зайнятості України станом на початок 2018 року чисельність зареєстрованих безробітних у віці до 35 років становить 121 813 осіб, що становить 1/3 загальної кількості зареєстрованого безробітного населення у цьому ж році. Рівень безробіття у категорії населення віком до 35 років є майже в 2 рази більшим від загального (рис. 1). Найбільш вразливою є вікова група 15-24 років, адже у 2017 році цей показник становив 18,9%, що на 9,2% вище, ніж загальний рівень безробіття в Україні за цей період.

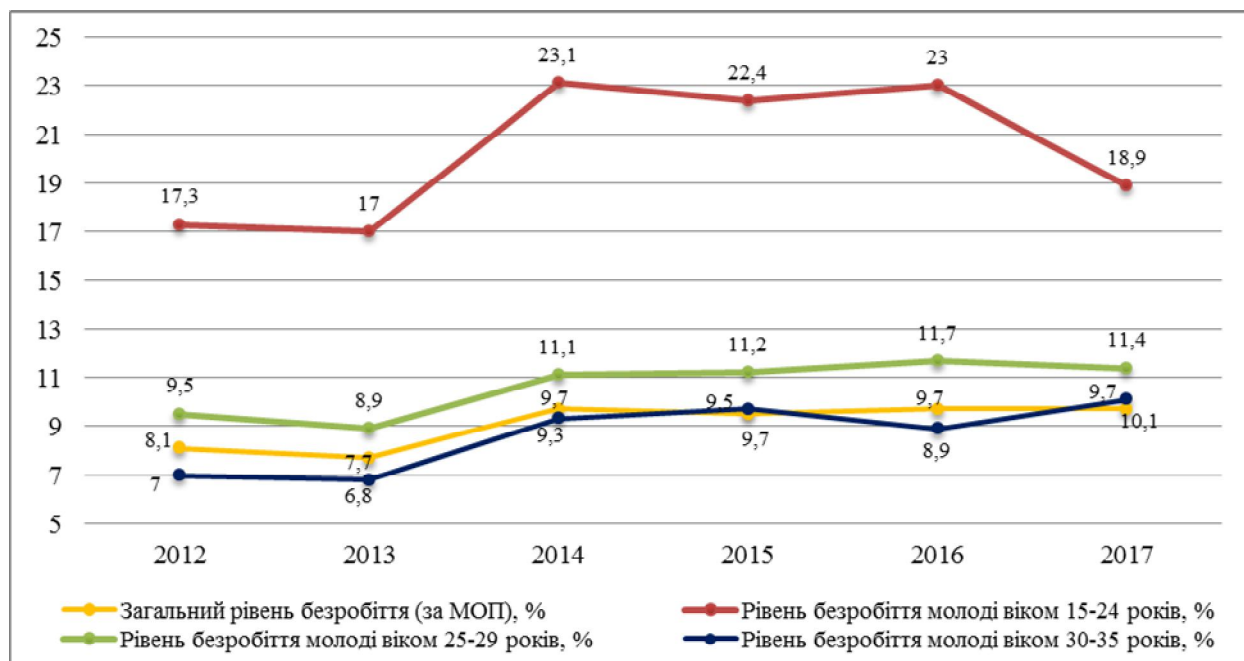

Рис.1. Динаміка загального рівня безробіття та рівня безробіття молоді за віковими групами в Україні за 2012-2017 роки

Складено авторами за даними [1]

Структура чисельності безробітних віком до 35 років за видами економічної діяльності показує, що молоді найважче знайти роботу в секторі сільського, лісового та рибного господарств (23,5% зареєстрованих безробітних), і навпаки – значно легше влаштуватися на роботу в сфері будівництва та найлегше у таких галузях, як мистецтво, спорт та відпочинок.

Основними причинами зростання безробіття в Україні серед молоді є те, що під час кризи значна частина випускників вищих навчальних закладів не змогла конкурувати з більш досвідченими претендентами на робоче місце, що є ще одним свідченням невідповідності рівня підготовки фахівців в Україні потребам виробництва, з цієї ж причини в першу чергу під скорочення потрапляли і продовжують потрапляти працівники з меншим досвідом роботи, більшість з яких – молоді люди. Особливо незацікавлені роботодавці у молодих жінках, оскільки ті, в перспективі, можуть претендувати на полегшені умови праці у зв'язку з вагітністю, піти у відпустку по догляду за дитиною, частіше змушені перебувати на лікарняному тощо. Така ситуація в сфері працевлаштування молоді потребує особливої уваги держави, оскільки йдеться про найменш соціально захищену, але найбільш активну та мобільну частину суспільства. Незайнятість у молодому віці загрожує не лише втратою кваліфікації, але посилює мотивацію до еміграції за кордон [2, 122].

Так, за результатами соціологічного опитування, проведеного у січні 2018 року Київським міжнародним інститутом соціології, що 30% опитуваних українців мають намір виїхати працювати закордон. З тих, хто має намір покинути Україну, 55% – молоді у віці від 18 до 29 років; 44 – від 30 до 39 років; 33% – 40-50-річні. 40% опитуваних людей, що вирішили емігрувати – люди з вищою освітою; 27,6 – із середньою спеціальною; 23,2 – із середньою і 17,8% – із неповною середньою освітою [3].

В умовах, коли в економіці країни не створюється достатня кількість робочих місць для всіх, хто хоче і може працювати, потенційне виробництво втрачається безповоротно. Зв'язок між рівнем циклічного безробіття і зменшенням фактичного обсягу продукту в порівнянні з його обсягом при повній зайнятості показує закон Оукена [4].

$$\frac{Y-Y^*}{Y} = -\beta(u - u^*), \quad (1)$$

де Y – фактичний ВВП; Y^* – потенційний ВВП; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття; $(u - u^*)$ – циклічне безробіття; β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття.

Враховуючи природний рівень безробіття на рівні 5% можна обрахувати відставання фактичного рівня ВВП від потенційного, використовуючи формулу 1. Далі розраховуємо ВВП-розрив як різницю між фактичним та потенційним ВВП (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка безробіття, фактичного та потенційного ВВП в Україні за 1995-2017 роки*

Роки	Рівень безробіття, %	Фактичний ВВП, млн. дол. США	Потенційний ВВП, млн. дол. США	ВВП-розрив, млн. дол. США
1995	5,6	37009	42144	-5135
1996	7,6	44559	52970	-8411
1997	8,9	50152	61248	-11096
1998	11,3	41883	53663	-11780
1999	12,9	31581	41726	-10145
2000	12,4	31262	40914	-9652
2001	11,7	38009	49079	-11070
2002	10,3	42393	53256	-10863
2003	9,7	50133	62228	-12095
2004	9,2	64888	79731	-14843
2005	7,8	86183	102881	-16698
2006	7,4	107753	127553	-19800
2007	6,9	142719	167160	-24441
2008	6,9	180116	210961	-30845
2009	9,6	117227	145215	-27988
2010	8,8	136417	166258	-29841
2011	8,6	163423	198355	-34932
2012	8,1	176235	211702	-35467
2013	7,7	177834	211845	-34011
2014	9,7	130908	162490	-31582
2015	9,5	90524	111910	-21386
2016	9,7	93812	116444	-22632
2017	9,5	106532	132233	-25701

*Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015 рік – без зони проведення антитерористичної операції.

Складено авторами за даними [1; 5]

Таким чином, бачимо, що в результаті впливу на економіку безробіття виникають втрати ВВП – той обсяг продукту, якого вітчизняна економіка досягла б за умови повної зайнятості. Аналізуючи динаміку втрат ВВП, спостерігаємо, що упродовж аналізованого періоду їх розміри коливалися (від 5 млрд. дол. США у 1995 році до 25, 7 млрд. дол. США). Також варто підкреслити, що даний показник мав зростаючу тенденцію в післякризові роки. Так, наприклад, у 2008 році він становив приблизно 31 млрд. дол. США, що у 3 рази більше, ніж у 2000 році. Найбільшими обсяги невиробленої продукції в країні були в 2012 році, адже саме тоді фактичний ВВП зріс порівняно з 2010 роком на 22,6%, а рівень безробіття навпаки був низьким та становив 8,1%.

Також слід сказати, що незважаючи на те, що після подій 2014-2015 р.р. в країні рівень безробіття має спадну тенденцію (у 2017 році знизився на 0,2% порівняно з

попереднім роком), невироблений продукт в Україні зростає та становить майже 26 млрд. дол. США. Ця ситуація пояснюється зростанням абсолютної величини ВВП та високим рівнем самого показника безробіття.

Для відображення наслідків впливу безробіття на темпи економічного зростання порівняємо темпи приросту фактичного ВВП та рівня безробіття за період дослідження (рис. 2).

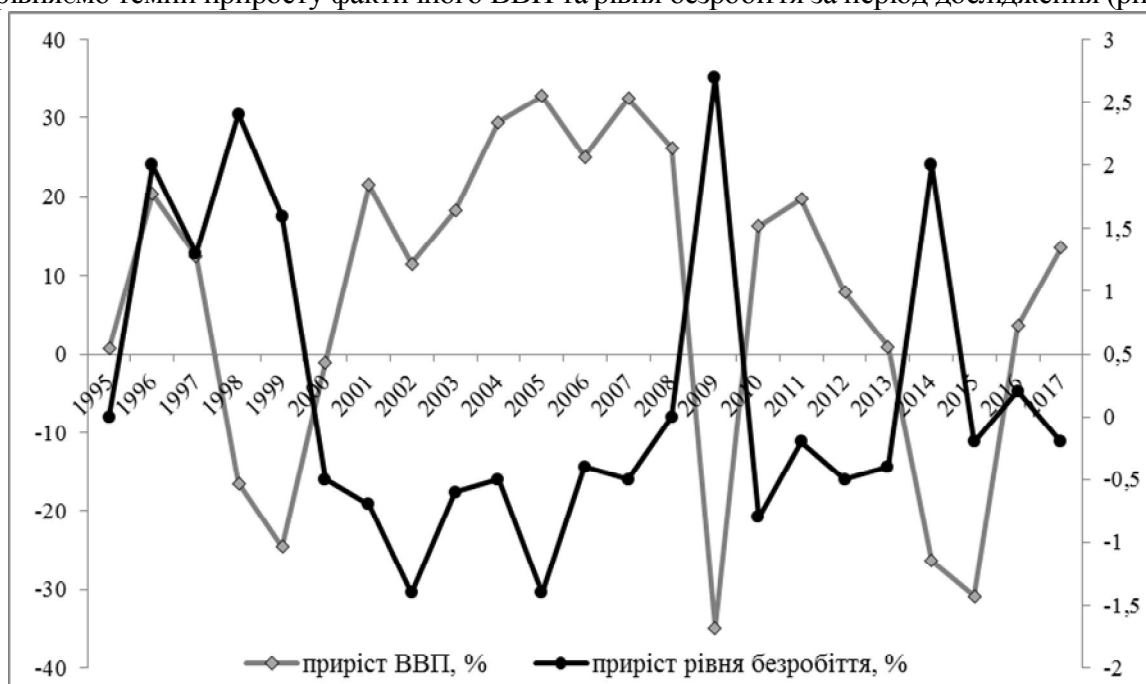

Рис. 2. Динаміка темпів приросту рівня безробіття та фактичного ВВП за 1995-2017 р.р.

Складено авторами за даними [6]

Наведені дані свідчать, що між темпами зростання рівня безробіття та ВВП існує обернений зв'язок. У 1998-2017 р.р. чим вищими були темпи зростання рівня безробіття, тим більше скорочувалися обсяги фактичного ВВП. Причому коливання рівня безробіття спричиняють більш суттєві зміни рівня ВВП, що підтверджує основні положення Закону Оукена. Найчіткіше ця тенденція спостерігається у 2009 році, коли рівень безробіття у порівнянні з попереднім роком зріс на 2,7%, а обсяг ВВП скоротився на 34,9%. Наразі ж спостерігається ситуація, коли рівень безробіття у 2017 році скоротився на 0,2%, а приріст ВВП за цей же період зріс на 13,6% у порівнянні з попереднім роком.

Не менш важливим питанням на сьогодні є також дослідження взаємозв'язку між рівнем безробіття та інфляцією, який був встановлений американським вченим У. Філіпсом [7], оскільки ці два показники в більшій мірі негативно впливають на економічне відтворення. Перевірити його наявність у довгостроковому періоді можна, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, а зокрема побудови класичної економетричної моделі на основі даних Державної служби статистики України (табл. 3)

Таблиця 3

Показники інфляції та безробіття в Україні у 1995-2017 р.р.

Роки	Рівень безробіття, %	Темп інфляції, %
1995	5,6	281,7
1996	7,6	139,7
1997	8,9	110,1
1998	11,3	120,0
1999	12,9	119,2
2000	12,4	125,8

продовження табл. 3

2001	11,7	106,1
2002	10,3	99,4
2003	9,7	108,2
2004	9,2	112,3
2005	7,8	110,3
2006	7,4	111,6
2007	6,9	116,6
2008	6,9	122,3
2009	9,6	112,3
2010	8,8	109,1
2011	8,6	104,6
2012	8,1	99,8
2013	7,7	100,5
2014	9,7	124,9
2015	9,5	143,3
2016	9,7	112,4
2017	9,5	113,7

Складено авторами за даними [6]

Першим етапом побудови моделі є визначення її змінних. Припустимо, що рівень безробіття буде регресором економетричної моделі (X) (тобто фактором впливу на результуючий показник), а інфляція – регресантом (Y) (тобто результуючою змінною, на яку впливає X).

Другим етапом є специфікація моделі – вибір виду залежності між змінними та форми рівняння регресії, що можна зробити за допомогою побудови лінії тренду на кореляційному полі, тобто залежності темпів інфляції від рівня безробіття (рис. 3).

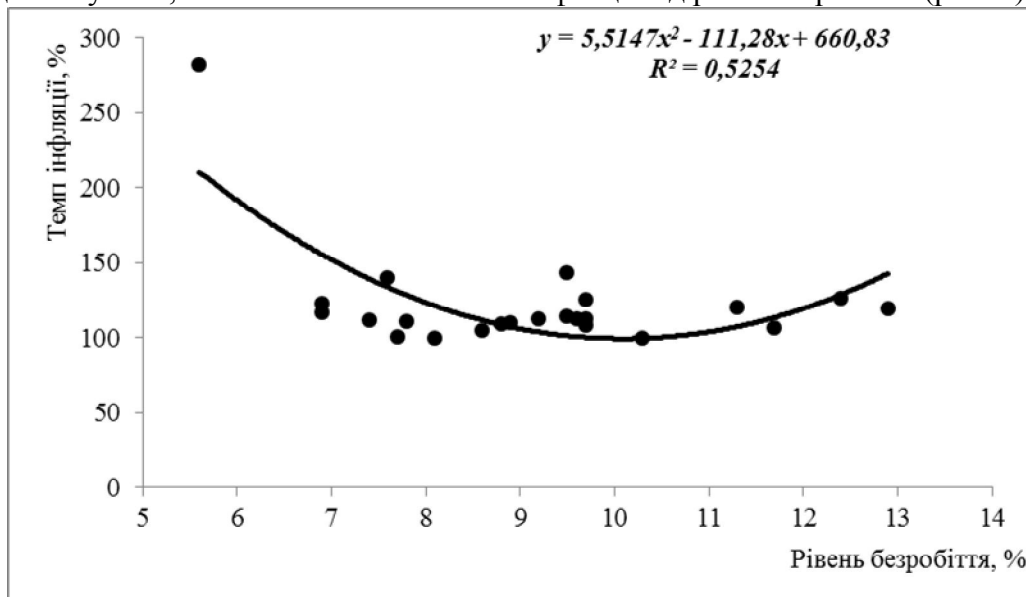

Рис. 3. Довгострокова крива Філіпса для України за період 1995-2017 р.р.
Складено авторами за даними [6]

$R^2 = 0,52$, що говорить про наявність задовільного зв'язку між рівнем безробіття та темпом інфляції, причому даний зв'язок є оберненим, оскільки значення розрахованого

коефіцієнта є від'ємним. Причому, цю залежність можна спостерігати протягом усього періоду дослідження. Так, наприклад, у 1995 році при зростанні рівня безробіття на 2% індекс цін за цей же самий рік знизився на 142%. У 2017 році при зниженні рівня безробіття на 0,2% у порівнянні з попереднім роком індекс цін зріс на 1,3%. Тобто можна сказати, що між двома досліджуваними показниками існує задовільний обернений зв'язок, що говорить про дію на інфляцію й інших чинників окрім безробіття.

Проте цей зв'язок на певних відрізках часу може порушуватись, адже на економіку впливають різні фактори. Так, наприклад, з 2010 по 2012 роки відбуваються зміни, які не відповідають кривій Філіпса, оскільки при зниженні рівня безробіття на 0,7% у 2012 році порівняно з 2010 індекси цін знизилися на 9,3% за цей же період. Це явище пояснюється фінансово-економічною кризою 2008-2009 років, що свідчить про значну інертність вітчизняної економіки.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що у довгостроковому періоді рівня безробіття, який не прискорює інфляцію бути не може.

Також варто сказати, що в Україні у 2014-2015 роках спостерігалися стагфляційні процеси, оскільки хоч попри зниження рівня безробіття у 2015 році на 0,2% інфляція за цей період зросла до 143,3%, і її значення було максимальним за останні 20 років.

Негативні наслідки безробіття можна об'єднати у декілька груп:

1. Економічні: відставання ВВП від потенційного рівня, не повне використання факторів виробництва, зниження доходів і падіння рівня життя населення країни, збільшення витрат на соціальний захист безробітних, підвищення трудової міграції, зростання взаємної заборгованості суб'єктів господарювання.

2. Соціально-психологічні: зростання соціальної напруги в суспільстві, погіршення криміногенної ситуації, розірвання шлюбів, зменшення народжуваності, знецінення навчання.

3. Політичні: посилення протестних рухів у суспільстві, зміна політичної влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зростання рівня безробіття завдає значної шкоди соціально-економічному розвитку України. Воно зумовлює кризові явища в економіці і суспільстві, призводить до соціальних конфліктів, політичної нестабільності. Це обумовлює необхідність концентрації зусиль державних органів на розробці ефективних заходів з управління ринком праці.

Важливими проблемами щодо зайнятості та відтворення робочої сили залишаються підвищення ефективності управління безробіттям, узгодження системи підготовки перепідготовки кадрів з потребами ринку праці, розвиток самозайнятості, реформування системи матеріальної підтримки безробітних, розвиток системи громадських робіт, підвищення безпеки умов праці, детінізація зайнятості.

Список використаної літератури:

1. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/>
2. Кочума І. Ю. Стан зайнятості та безробіття в Україні на сучасному етапі /І. Ю. Кочума// Фінансовий простір.– 2011. –№ 3 (3).– С. 119-126.
3. Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=738&page=3>
4. Okun, Arthur M. (1975). Equality and Efficiency: The Big Tradeoff.
5. ВВП України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://worldtable.info/yekonomika/tablica-vvp-ukrainy-po-godam-1991-2016.html>
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Phillips, Alban William (1962). Employment, inflation and growth: an inaugural lecture

References

1. The State Employment Service of Ukraine. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua> (in Ukr.)
2. Kochuma, I. Yu. (2011). State of employment and unemployment in Ukraine at the present stage. *Finansovii prostir (Financial space)*, 3 (3), 119-126. (in Ukr.)

3. Kyiv International Institute of Sociology Retrieved from <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=738&page=3> (in Ukr.)
4. Okun, Arthur M. (1975). Equality and Efficiency: The Big Tradeoff.
5. GDP of Ukraine. Retrieved from <https://worldtable.info/yekonomika/tablica-vvp-ukrainy-po-godam-1991-2016.html> (in Ukr.)
6. The State Statistics Service of Ukraine Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukr.)
7. Phillips, Alban William (1962). Employment, inflation and growth: an inaugural lecture

Honta Daryna

student,

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,

honta_daryna@ukr.net

Proshalykina Alina

Ph.D., assistant professor

Cherkasy National University

Bohdan Khmelnytsky, Ukraine

FEATURES OF UNEMPLOYMENT IN UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON THE REPROCESSING**Abstract**

Introduction. The unemployment rate is one of the key indicators of economic development and public welfare of the population of each country. This phenomenon affects practically all aspects of the economic life of society. In particular, the negative impact of unemployment on economic reproduction, the standard of living of the country's population, as well as on the volume of tax revenues to the state budget and on the size of the tax burden for the working population, etc. Currently, the main feature of unemployment in Ukraine is an imbalance between demand and supply of labor. The imbalance of the labor market is largely due to the lack of systematic interaction between stakeholders - government bodies, vocational education, employers and employees. Common for the domestic labor market is the lack of analysis and forecasting at the state level of the number and qualifications of employees in the economy, the lack of a flexible system of qualification, and the weak link between educational institutions and potential employers for their graduates.

Purpose. The purpose of the study is to reveal the contradictory effects of unemployment on the reproduction process in Ukraine.

Results. The causes of unemployment in Ukraine are revealed. The dynamics and influence of unemployment on the reproduction process in Ukraine are analyzed. The effect of unemployment on the level of GDP is determined. The main negative consequences are the incomplete use of the country's resource potential and underproduction of GDP, a decrease in the standard of living of the population and the gradual loss of the country's labor potential. The features of the relationship between inflation and unemployment in Ukraine are revealed. The effects of unemployment on the reproduction process are determined. The necessity of using an active employment policy has been substantiated, which will allow to reduce the expenses for the payment of material assistance to the unemployed and direct the funds released to increase their qualification, which will allow to raise the level of labor productivity in Ukraine.

Originality. Economic losses from unemployment in Ukraine and the relationship between inflation and unemployment are revealed. It is proved that unemployment causes a number of consequences of economic, political and socio-psychological nature.

Conclusion. An important problem in terms of employment and the reproduction of the workforce is the improvement of unemployment management effectiveness, the coordination of the retraining system with the needs of the labor market, the development of self-employment, the reform of the system of material support for the unemployed, the development of a system of social work, improving the safety of working conditions.

Keywords: unemployment; playback; Gross Domestic Product; inflation; frictional unemployment; cyclical unemployment; employment; economic growth.

*Одержано редакцією 01. 03.2018 р.
Прийнято до публікації 16.03.2018 р.*